

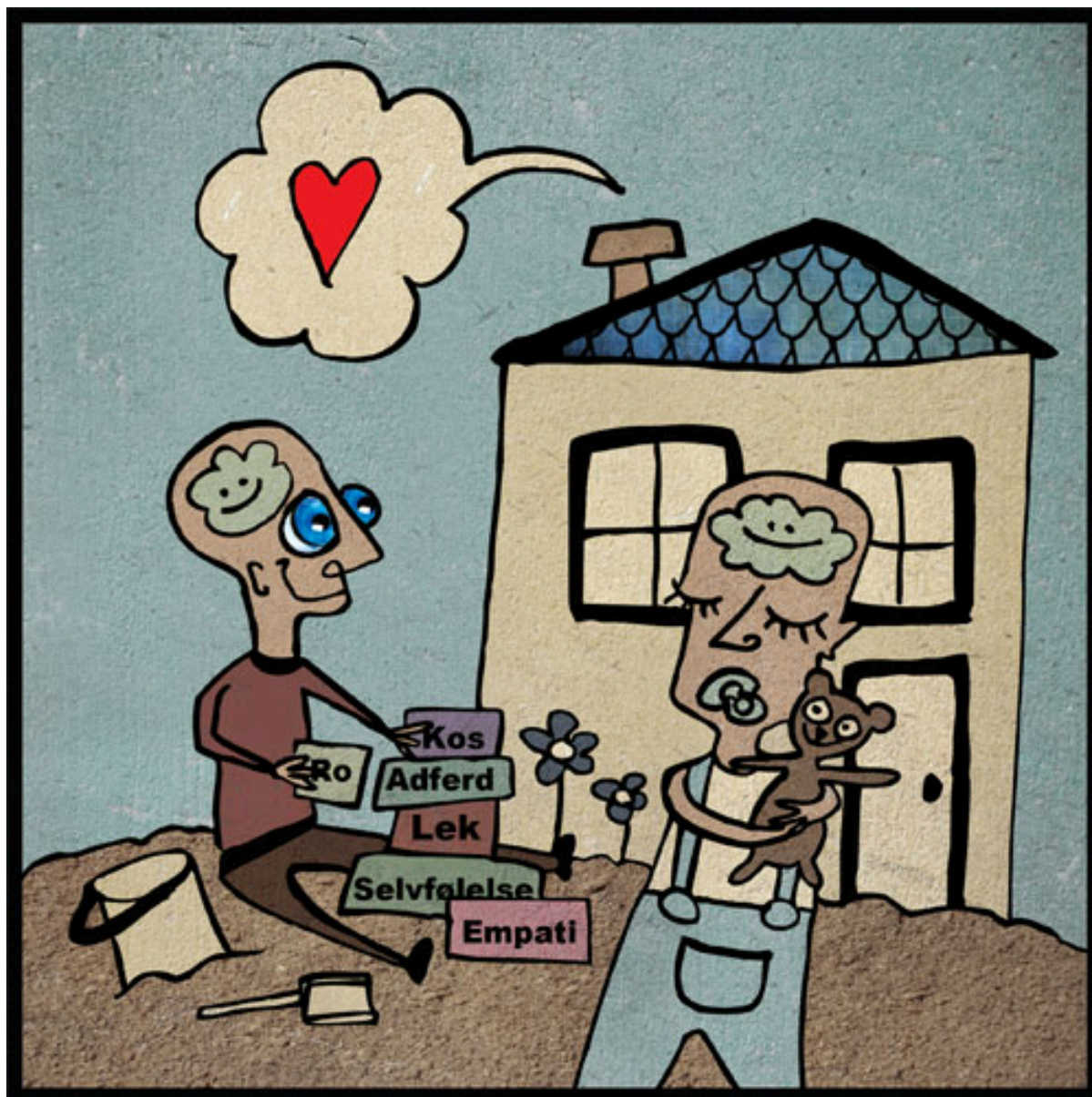
Psykologi og samfunn

Barnehager - mest for barn

Arne Holte

professor emeritus i psykologi

Noen har kalt den norske barnehageutbyggingen et gedigent eksperiment. Ny og solid forskning tyder imidlertid på at det er vår tids mest omfattende direkte psykisk helseløft for små barn.

BYGGENDE: Kan det hende at barnehagene forebygger vanlige psykiske lidelser senere i livet, som angst, depresjon, alkoholmisbruk, søvnproblemer og forstyrrelser i spisemønstret? spør assisterende direktør i Folkehelse, Arne Holte.

Illustrasjon: Marie Rundereim

Barnehagene ble ikke bygget for barnas skyld, men for å øke sysselsettingen og fremme likestilling mellom kjønnene. Men kan det hende at de likevel forebygger vanlige psykiske lidelser senere i livet, som angst, depresjon, alkoholmisbruk, søvnproblemer og forstyrrelser i spisemønstret? Det vet vi ikke sikkert. På samme måte visste vi heller ikke nøyaktig hvilke positive effekter vi ville få da vi innførte niårig skole, sunnere kosthold, høyere skatter på tobakk og alkohol, betongskiller på veiene, rundkjøringer i veikryss, fluor i tannpastaen og spedbarn som sover på ryggen. Nå er det nok ikke bare slike forebyggende tiltak som har ført til redusert dødelighet og bedre fysisk folkehelse. Men noe gjorde vi riktig. Felles for alle tiltakene var at vi handlet ut fra usikker kunnskap.

Hvilken forskning?

Effekten av barnehager på barn er undersøkt i en rekke studier, men litteraturen er krevende å lese. En årsak er at det meste av forskningen er utført i USA . Både barnehagesituasjonen og oppvekstvilkårene for små barn er svært ulike i Norge og USA (se f.eks. Zachrisson, Dearing, Lekhal & Toppelberg, 2012). I USA er barnehagene gjerne så dyre at folk flest ikke kan ha barna sine der daglig på fulltid. De har også svært varierende kvalitet sammenlignet med norske barnehager som er tilgjengelige for alle, nokså ensartete og av høy kvalitet (Winsvold & Guldbrandsen, 2009). Også kvaliteten på undersøkelsene varierer betydelig. Man må altså velge sine undersøkelser med omhu.

Det er kun en ting som teller. Det er kvalitet. Kvalitet i hjem og barnehage virker både hver for seg og sammen

To undersøkelser fra de siste årene går utenpå det meste i både omfang, kvalitet og relevans for norske forhold. Resultatene fra disse bør derfor tillegges betydelig mer vekt enn tidligere undersøkelser. Utgangspunktet for begge undersøkelsene er at tidligere studier fra USA tydet på at barn som begynner i barnehagen før de er 2–3 år, og særlig de under 1–2 år, kunne utvikle usikker tilknytning, uro, irritabilitet og aggressivitet. Dette passet godt med gammel psykologisk «teori» som predikerer uheldig sosioemosjonell langtidsvirkning av tidlig barnehagestart.

Metodisk utfordring

En metodisk utfordring for disse undersøkelsene var å håndtere skillet mellom effekter av tidlig barnehagestart og seleksjonseffekter – altså at det er ulike barn som begynner i barnehagen ved henholdsvis ett, to og tre års alder. Jaffe, van Hulle & Rogers (2011) kom i fjor rundt denne utfordringen ved å benytte et søskendesign der de sammenlignet utviklingen av søsken som hadde begynt i barnehage/ barnepass av relativt høy kvalitet (NIHCD -studien, USA) på ulike alderstrinn. I tillegg kontrollerte de for hvert barns temperament før 12 md., fødselsvekt, rekkefølge i søskenrekken, mors intelligens, mors alder ved første fødsel, mors ekteskapelige status og familiens inntekt. Slik kunne de ved kontroll for bakgrunnsfaktorer praktisk talt isolere effekten av alder ved barnehagestart. I alt 9000 barn som begynte i barnehage/barnepass ved henholdsvis 1, 2 og 3 år, deltok. Utfallsmål var bl.a. adferdsproblemer, ADHD -symptomer, trass, regne- og leseferdigheter ved henholdsvis 5–7 år og 11–13 år.

Dette fant de

Resultatene viser betydelige seleksjonseffekter: Barna som startet før de var tre år, var oftere eldste søsken/enebarn, hadde høyere fødselsvekt, lettere temperament, og bedre oppvekstkår i form av familieinntekt og mors IQ, alder ved førstefødsel og ekteskapelige status. Barn som startet i første leveår, var bedre stilt enn dem som ventet til 2 og 3 år. Forskerne slår fast at:

- 1. Sprikende resultater fra tidligere undersøkelser skyldes sprikende seleksjonseffekter.
- 2. Ulikt tidspunkt mellom søsken for oppstart av barnepassordning utenfor hjemmet gir ingen forskjell i senere adferd eller akademiske ferdigheter.
- 3. God kontroll for seleksjonseffekter visker bort alle effekter av tidspunkt for barnepass utenfor hjemmet.
- 4. Dersom det finnes effekter av å få omsorg utenfor hjemmet før tre års alder, er de svært små og ikke konsistente over tid.

I Norge viser en rapport fra Folkehelseinstituttet liknende resultater (Schjølberg et al., 2011).

Er tidlig start skadelig? Nei, tidspunkt for oppstart i barnepassordning utenfor hjemmet ser ikke ut til å ha noen betydning verken for senere adferdsutvikling eller skoleprestasjoner – verken i USA eller i Norge. Dette er det ypperste vi i dag kan si om langtidseffekter av alder ved oppstart i barnehage etter ett års alder. Det er «state-of-the-art».

Det som teller, er kvalitet

Hvilke barnehageformer og hvilket innhold fremmer mest effektivt barns psykiske helse og trivsel? I den beste undersøkelsen som er gjennomført, gir Sylva et al. (2011) svar. De undersøkte et representativt utvalg på mer enn 3000 barn i Storbritannia. Barna hadde gått i barnehage eller fått hjemmeomsorg siden de var 3 år. Ved 3 år og 11 år testet de barnas kognisjon, sosiale kompetanse, selvregulering, positiv sosial adferd, hyperaktivitet og antisosial adferd. Utfallet ved 11 år ble så sammenholdt med kvaliteten på barnehagene. I tillegg intervjuet Sylva og medarbeidere foreldrene om læringsmiljøet i hjemmet da barnet var 3–4 år, herunder lesning, maling/tegning, bibliotekbesøk, lek/undervisning med tall/form, læring av alfabet/bokstaver, sang/barnerim. Undersøkelsen er den første som vurderer både barnehagekvalitet og læringsmiljø hjemme.

Resultatene viser at det er kun en ting som teller. Det er kvalitet. Kvalitet i hjem og barnehage virker både hver for seg og sammen. Høy kvalitet hjemme fremmer selvregulering (SDQ) blant barn som ikke er i barnehage. Høy kvalitet på barnehagen fremmer selvregulering (SDQ) blant barn med dårlig læringsmiljø hjemme. Det ene miljøet kan kompensere for det andre. Begge miljøer gir – hvis de har god kvalitet – positive langtidseffekter på både kognitiv og sosial utvikling opp til 11 år. Lav barnehagekvalitet gir færre langtidseffekter på både kognitiv og sosial utvikling. Middels og god barnehagekvalitet gir langt større gevinst enn svak barnehage kvalitet. Kathy Sylva og medarbeidere konkluderer at betydelig forbedring av læringsmiljøet til førskolebarn – særlig for dem som kommer fra vanskelige levekår – vil gi dem sterk posisjon ved skolestart og ha langtidseffekt.

God samfunnsøkonomi

Den mest omfattende studien av lønnsomheten av barnehager kommer fra USA , og kan ikke enkelt generaliseres til norske forhold. Men en pekepinn kan den gi. Pianta, Barnett, Burchinal & Thornburg (2009) konkluderer at barnehage/ førskoleprogrammer er en fornuftig offentlig investering fordi de gir mindre fremtidige skolekostnader, mindre spesialundervisning og mindre av at barn må gå skoletrinn om igjen, økte foreldreinntekter, mindre kriminalitet, mindre risikoadferd som ubeskyttet sex og tobakksrøyking, og økte langtidsinntekter for mødre. Det vanlige er 10–20 prosent forskjell i skoleprestasjon. Mer intensive og varige programmer gir mye sterkere effekter og viser svært høy kostnadseffektivitet. De mest kostnadsintensive programmene i USA , som gir topp kvalitet fra tre års alder, gir en avkastning tilsvarende ca. 1,8 millioner kroner per barn. De billigere programmene gir ca. 360 000 kroner per barn. Den økonomiske fordel for foreldrene kommer i tillegg. Effekten er størst på barn fra familier med lav utdanning/inntekt. Men barn fra familier med høy utdanning/inntekt har også god effekt, ca. 75 prosent av effekten på barn fra lavinntektsfamilier. Mindre velstående lærer mer når de går sammen med mer velstående. De får også bedre «kamerateffekt» når de går på skole med barn fra høykvalitetsbarnehager. Tradisjonelle barnehager har mye svakere både korttids- og langtidsseffekt enn barnehager med fokuserte pedagogiske programmer av høy kvalitet (0–1 standardavvik).

Utsatte barn

Vi har etter hvert ganske god kunnskap om hvordan vedvarende påkjenninger kan gi omfattende aktivering av kroppens stress-respons-systemer, herunder konstant høyt nivå av stresshormon, som kan hemme utviklingen av hjernen. Gjentatte eksponeringer for påkjenninger i tidlig barndom kan føre til emosjonelle problemer, men også forstyrre arbeidshukommelsen, kognitiv fleksibilitet og inhibitorisk kontroll. Små barn som vokser opp med mange økonomiske og sosiale stressfaktorer, vil derfor oftere når de begynner i barnehagen, ha emosjonelle vansker knyttet til frykt og angst og negativ adferd, nedsatte eksekutivfunksjoner og selvregulering, adferdsproblemer, lærevansker og ADHD -liknende problematikk. På den andre siden har sårbare barn som gjør det bra på skolen, oftere mer velutviklede eksekutivfunksjoner og emosjonell regulering. Det hjelper dem til å mestre negative belastninger mer effektivt og danner et solid grunnlag for akademiske prestasjoner og sosial kompetanse. En viktig oppgave for barnehagene er å beskytte små barn mot de nevtroutviklingsmessige konsekvensene av «toksisk stress». En måte å gjøre dette på er å kombinere kognitiv-lingvistisk stimulering med samhandling som beskytter mot negative belastninger. Dette bør begynne så tidlig som mulig, og det bør fortsette ut hele barnehageperioden.

Oppsummert

Velkontrollerte undersøkelser viser ingen effekt av tidspunkt for barnehagestart. Investering i høykvalitetsbarnehager er økonomisk lønnsomt og gir høy avkastning i form av skoleprestasjoner, mindre spesialundervisning, høyere utdanning, høyere familieinntekt, bedre økt mental kapital, mindre kriminalitet og muligens høyere sysselsetting (Havnes & Mogstad, 2011). Mulige negative effekter har ikke latt seg replisere i eksperimentelle studier.

FAKTA: BARNEHAGER

- Det beste vi har av forskning på feltet, viser at tidspunkt for oppstart i barnepassordning utenfor hjemmet ikke ser ut til å ha noen betydning verken for senere adferdsutvikling eller skoleprestasjoner – verken i USA eller i Norge
- Høy kvalitet hjemme fremmer selvregulering blant barn som ikke er i barnehage. Høy kvalitet på barnehagen fremmer selvregulering blant barn med dårlig læringsmiljø hjemme. Det ene miljøet kan kompensere for det andre. Begge miljøer gir – hvis de har god kvalitet – positive langtidseffekter på både kognitiv og sosial utvikling opp til 11 år
- De mest kostnadsintensive programmene i USA, som gir topp kvalitet på barnepassordningen fra tre års alder, gir en samfunnsøkonomisk avkastning tilsvarende ca. 1,8 millioner kroner per barn
- En viktig oppgave for barnehagene er å beskytte utsatte barn mot de nevtroutviklingsmessige konsekvensene av «toksisk stress»

Referanser

- Havnes T. & Mogstad M. (2011). No child left behind: Subsidized child care and children's long-run outcomes. *American Economic Journal: Economic Policy* 3, 97–129.
- Jaffe, S. R., van Hulle, C. Van & Rogers J. L. (2011). Effects of nonmaternal care in the first years on children's academic skills and behavioral functioning in childhood and early adolescence: A sibling comparison study. *Child Development* 82, 1076–1091.
- Pianta R. C., Barnett, S., Burchinal, M., Thronburg, K. R. (2009). The effect of preschool education: What we know, how public policy is or is not aligned with the evidence base, and what we need to know. *Psychological Science in the Public Interest* 10, 49–88.
- Schjølberg, S., Lekhal, R., Vartun, M., Helland, M. S., Mathiesen, K. S. (2011). Barnepass fram til 18 måneder. Sammenhenger mellom barnepass fram til 18 måneder, språklige ferdigheter og psykisk fungering ved 5 år. Rapport 2011:5. Oslo: Folkehelseinstituttet.
- Sylva, K., Melhuish, E., Sammons, P., Siraj-Blatchford, I., Taggart, B. (2011). Pre-school quality and educational outcomes at age 11: Low quality has little benefit. *Journal of Early Childhood Research* 9, 109–124.
- Winsvold, A. & Gulbrandsen, L. (2009). Kvalitet og kvantitet – kvalitet i en barnehagesektor i sterk vekst. Forskningsrapport 2/2009. Oslo: NOVA.
- Zachrisson, H. D., Dearing, E., Lekhal, R., Toppelberg, C. O. (2012). Little evidence that time in child care causes externalizing problems during early childhood in Norway. *Child Development*. I trykk.